

Hetven éves volt Sütő András

Tavaszon, a nyári nagyvakáció előtt, amikor a természet már kinötte spenótzöld ruháját, a rétek és erdők a színes élet virágváltozatait öltötték magukra, vagy ősszel, közvetlen a becsengetés után, amikor az erdő már meleg színekben pompázik, de reggel és este az ember összehúzza magán a kabátot vagy a zekét, két-három napos kirándulásra, hivatalosan ún. tapasztalatcserése, ismerkedő és tájékozódó, sokszor egymás biztatására és bátorítására szolgáló látogatásra indultunk Kolozsvárról az 1965–1990-es években, magyar szakos tanárok. Ezek voltak a lelki-szellemi feltöltődés alkalmai, hogy „itt valahol” a megyében, vagy „ott valahol” Erdély más régiójában, nem ritkán a szórványbeli magyar iskolákban „négy-öt magyar” pedagógus vagy ennek a többszöröse összehajolhasson, megossza egymással a magyar tanítás és nevelés, valamint a közművelődés gondjait-bajait. Így jártuk be szűkebb páttriánk, Erdély falusi és városi magyar vagy vegyes tannyelvű tanintézeteit, s találkozhatunk néha az erdélyi magyar irodalom és művészet, tudományos és közélet nagyjainak vagy éppen névtelen napszámosainak bölcső- vagy pihenőhelyével, s az azokból kisugárzó szellemi és anyagi örökségével, amely útravaló biztatást nyújtott arra, hogy „lesz még egyszer ünnep a Világon.”

Az erdélyi Mezőségre szervezett tapasztalatcserénkre 1982. június 2-án került sor Pusztakamaráson, Sütő András szülőfalujában, ahol maga az író, s akkor még élő szülei társaságában fogadott bennünket. A találkozóról Naplóból idézek részleteket:

„Évek óta készülünk, Kolozs megye magyar szakos tanárai, a Sütő Andrással való találkozásra, de erre csak most került sor. Szép júniusi nap van. Autóbuszunk és a többi kiskocsi a szováti templomnézés utáni déli 12 óra körül érkezünk meg Pusztakamarásra. A református templom közelében lévő híd előtt szállunk ki a kocsikból. Mire a templom elé érünk éppen delet harangznak. A falu szép, rendezett.

A református templom előtti úton lefelé megindulunk Sütő András szülőháza felé. A kapuban, a ház előtt, az író, és az Új Élet egyik szerkesztője fogad bennünket és köszönt sok szeretettel. Egyszerre szűk lesz a Sütő-porta ennyiünknek. De az író így is befelé, az egy szoba-konyhás szülőháza invitál. Közben közénk vegyül jó humorával az író édesapja: András bácsi, s szürke-fehérbabos ruhájában megjelenik nemsokára Berta néni is, az író édesanyja. Kollégáink Gy. Szabó Béla erdélyi fametszőművész egyik metszetét, a pusztakamarási Kemény Zsigmond sírkertről készült metszetet adják át nevünkben. Sütő András így kiált fel: „mindig erre vágytam!” Gy. Szabó járt Pusztakamaráson?!”

Természetesen a lakásba nem férünk mind be egyszerre. Bent az öreg Sütő első világháborús, novellaszerű élményeit meséli. Itt tudjuk meg azt is, hogy az író az „Anyám könnyű álmot ígér” című művét otthon, az ágyban, illetve az ágyon ülve írta. Berta néni mondja, hogy „a padláson az az ágy is megvan, amelyben születél.”

Többen kiinn rekedünk, majd a ház udvarra néző ablaka alatt képet csináltatunk. Közöttünk van Berta néni is, az író édesanyja. Többen a cséplőgép felől érdeklődnek, ami miatt András bácsi is kuláklistára került. Sütő válaszol, hogy darabjai, itt-ott a gazdasági épületek padlásain ma is megvannak.

A ház végében a mezőségi szőttes abrosszal letakart cöveklábú asztal ma is megvan. A gazdasági udvar felőli végénél áll meg az író. Köréje gyűlünk, s megkezdődik a beszélgetés. A tanárok egy része a házvégi tornácra szorul, s fentről teszik fel kérdéseiket, hogy pl. „melyik a kedvenc nótája, hogy énekelnének el. Mielőtt Sütő megszólalhatna, az édesanyja, Berta néni válaszol: „Tebenned bíztunk eleitől fogva”, mondja, s erre kitör a nagy hahota, hiszen ezt itt, most, ilyen hivatalos találkozón mégsem énekelhetjük el, csak gondolatban.

Valaki Ion Lăncrănján: Cuvînt despre Transilvania című könyvéről kérdezi véleményét. Mielőtt szólhatna, sokan fasiszta, vasgárdista beállítottságú írónak bélyegzik I. Lăncrănjant e könyve miatt. Sütő András nem tér ki a válasz elől: kútmérgező munkának tartja, amely

Kolozs megye magyar szakos tanárainak egy csoportja a szováti unitárius műemlék templom déli bejárata előtt. A templomot a benne levő címeres kő szerint a nemes Zsuky család építette.

Sütő András Kemény Zsigmond megcsonkított sírkövének helyreigazított része mellett (1982. június 8.)

ellen minden becsületes, jóérzésű embernek fel kell emelnie szavát, tiltakoznia kell. Ő már megkezdte a tiltakozást, 36 aláírást is gyűjtött a tiltakozásra, de sajnos, központi jóváhagyással jelent meg ez a fenti „könyv”.

Javaslatára Kemény Zsigmond sírjához mentünk, amely külön áll a többi Kemények sírboltjától. Menetközben kérdeztem meg, hogy a Politikai nevelés és szocialista kultúra II. Kongresszusa után számíthatunk-e arra, hogy a magyar tannyelvű iskoláinkban és tagozatokon taníthatjuk-e, lehet-e szó nemzetiségünk történelmének tanításáról az eddig megjelent nemzetiségi történeti művek alapján? Erre azt válaszolta, hogy az ottani hangulat alapján ez nem lesz lehetséges, ez kilátástalan!

A Kemény Zsigmond sírkertben lehangoló látvány fogadott bennünket. A hantokat ellepte a fű, a sírok évek vagy évtizedek óta gondozatlanok. Kemény Zsigmond író sírkövének fehér márvány oszlopát ledöntötték és elvitték tyúkketrec alá alapnak. A sírkő alapzatát megrongálták, sarkait frissen letördelték. A sírkertet is alig néhány akácbokor jelzi még. Sütőtől hallottuk, hogy szó lenne exhumálásról és a református templom cintermében való újratevésről, de a Marosvásárhelyen élő Kemény utódok még nem egyeztek ebbe bele. Addig is miért nem veszi gondjaiba-gondozásba az iskola Kemény Zsigmond sírjának ápolását, hiszen a faluban I-VIII. osztályos román tannyelvű iskola mellett működik egy egytanerős, I-IV. osztályos magyar tagozat is.

A Kemény Zsigmond sírkertből jövet az iskola egyik tantermében folytattuk a beszélgetést, a tapasztalatcserét. Szomorú, hogy sem az igazgatónő, sem pedig a magyar tagozat tanítónője még csak formálisan sem tette tiszteletét, noha a találkozó egyik szervezője és hivatalos védnöke Tibádné Csögör Enikő tanfelügyelő értesítette és meghívta őket.

A tanteremben szinte négy órát beszélt Sütő András szünet nélkül, főleg indulásáról, az enyedi Bethlen Gábor Református Kollégiumról, műveiről, a hatalom és a kiszolgáltatottak viszonyáról és viszonyulásáról, drámáiról. A Szuzai menyegző a perzsák Makedon Sándor általi meghódítása a mi nemzetiségi sorsunkat példázza, szimbolizálja.

A találkozó délután ért véget. Az autóbushoz jövet Kutas Ferivel is találkozunk, akit, mint gyermekkori pajtást vagy testvért, csókkal üdvözölt Sütő.”

Boldizsár Zeyk Imre

Dr. Faggyas István nyolcvanöt éves

Az Ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör egyik alapító tagja, a város díszpolgára, a Gömörért kitüntetés első tulajdonosa, helytörténész, író, festő-grafikus, aki jelenleg is nagy odaadással tevékenykedik.

Sokunk – kedves, mosolygós – Pista bácsija, az egykori Gömör megye Kelemér községében látta meg a napvilágot 1912-ben. A családi gyökerek Nógrád megyéig és egészen Erdélyig érnek, ahonnan az ősök, mint vándor vízimolnárok kerültek a gömöri területre. Faggyas Istvánnak édesapja malmában kitűnő lehetőség nyílt arra, hogy testközelből megismerje az itt élő emberek szokásait, gondolkodását, életvitelüket. Ezen tapasztalatok, ismeretek adták meg a lendületet későbbi helytörténeti kutatásaihoz, s ez a világ jelenik meg rajzaiban és verseiben is.

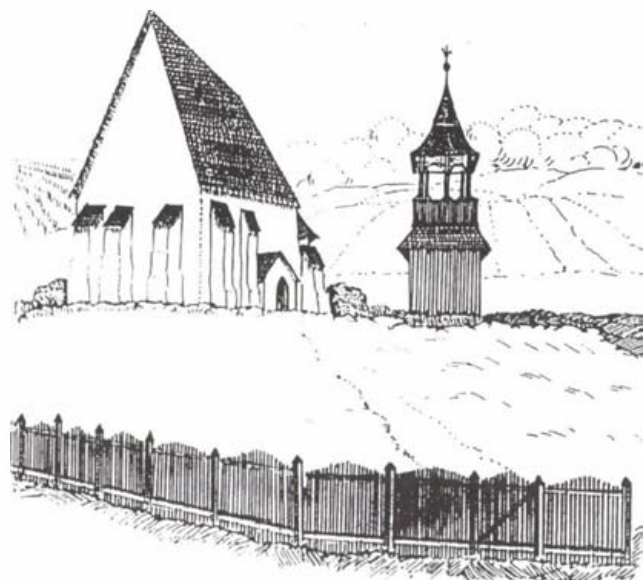
1921-től Miskolcon végezte iskolai tanulmányait, majd 1930-ban a Hunfalvy János Főreáliskolában érettségizett. Ezt követően rövid ideig szülőfalujában munkálkodott, s ezután ismét a tanulás következett. A miskolci Evangélikus Jogakadémián szerzett végbizonyítványt. Jogi diplomáját a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen védte meg. 1938-tól több éven át katonáskodott Miskolcon, Győrben, Kolozsváron. 1945-ben tért haza. Szülei malmában végezte az adminisztrációs feladatokat 1949-ig. Ekkor ugyanis államosították az üzemüket.

1951-ben Ózdra költözik. „Osztályidegenként” a jogi pályán nem tudott elhelyezkedni, ezért a Városgazdálkodási Vállalat útépítő részlegének lett a vezetője. Innen ment nyugdíjba 1972-ben. Ezután napjait teljes egészében a néprajzkutatás, az írás, festés, rajzolás tölti ki.

Máig 11 önálló kötete jelent meg: Fejezetek Putnok múltjából, A cigányzene Gömörben, Fejfás temetők a magyarországi Gömörben, Fejezetek Kelemér község néprajzához, Lovak és lovasok, A keleméri mohosok, Lakossági és templomi ülésrend I., Lakossági és templomi ülésrend II., Népeleti rajzok, A Sajó és Suha vidékének kisnemessége, Őszi virágok.

Tanulmányainak és közleményeinek száma eléri a harmincat, néprajzi és képzőművészeti kiállításainak száma pedig 25. A keleméri református templom körüli fejfagyűjtemény is az Ő tevékenységét dicséri. Számos értékes tárggyal gyarapította a putnoki Gömöri Múzeumot is. Az Ózdi Városi Múzeum egyik terme az általa adományozott tárgyakkal van berendezve.

Kerékyártó Mihály

A zubogyi református templom (Faggyas István rajza)

A Békés Megyei Karácsonyi János Honismereti Egyesület

Mint ahogy az az ország más területén is, az 1990-es éveket megelőzően a honismereti mozgalom a Hazafias Népfront Honismereti Munkabizottsága hatáskörében volt Békés megyében.

1981-től kezdődően a Megyei Művelődési Központ fenntartásában működött városi honismereti szakkörnek a munkabizottság tagjai is résztvevői voltak, s rendszeresen szerveztünk közös programokat. Ilyen volt Áchim L. András születésének 100. évfordulója, Dedinszky Gyula emléknap és kiállítás stb. A honismereti szakkör kapcsolatot létesített a szlovákiai Hradiste-vel, ahonnan a békéscsabai szlovákok egy része érkezett, továbbá a Jászkisérien működő Győri házaspár vezette honismereti és helytörténeti szakkörrel. 1990 után a Haán Lajos nevét fölvetett honismereti szakkör Hankó Andrással az élén tovább működik, s a városi önkormányzat gyakran kikéri véleményünket a város egészét érintő kulturális kérdésekben.

A megyei művelődési központ a honismereti munkabizottsággal együttműködve 1981-től megyei néprajzi, szociológiai táborokat szervezett s a rendezvények közül kiemelkedett az 1984. évi Honismereti Akadémia, melynek színhelye Szarvas volt. A megyében folyó honismereti munka területén három nevet kell említenünk ebből az időből: Krisztoff Andrásnéét (a Hazafias Népfront munkatársa), dr. Lovász Györgyét (a megyei Honismereti Munkabizottság elnökét) és Balogh Györgyét, (a mezőkovácsházi könyvtár igazgatóját), akik a terület elkötelezett munkatársaiként szívügyüknek érezték Magyarországot, s a szülőföld történelmének ápolását.

1986-ban a Megyei Művelődési Központ a Soros Alapítvány támogatásával fiatalok számára kísérletképpen Honismereti Diákakadémiát indított, ahol középiskolás diákok a kötelező történelem tananyaga helyett történészek, levéltárosok, kutatók közreműködésével előadásokat hallgattak, kutatómunkát végeztek.

Az egyesület

1990-ben a megyei honismereti munkabizottság tagjaiból s a felhívásunkra jelentkeztekből jópáran megalakítottuk a Karácsonyi János Honismereti Egyesületet. Elnökünk dr. Jároli József történész, levéltáros volt, titkárnak Fabulya Lászlónét választották. Első nagy vállalkozásunk 1991-ben az Országos Honismereti Akadémia megszervezése volt, majd a sikeres szervezés után a „hétköznapi” tevékenységek időszaka következett el.

Szervezeti élet

A Karácsonyi János Honismereti Egyesület legfőbb célja: „az olyan csoportos közösségi tevékenység, mely a lakó és munkahely, szülőföld történelmének, kultúrájának jobb megismerését, tudatának fokozását szolgálja”. E célnak megfelelően 1992-ben felhívást tettünk közzé, hogy mindazok számára segítséget adjunk, akik a helytörténeti munkában igénylik ezt tőlünk s vállalkoznak a Békés megyei honismereti, helytörténeti füzetek megjelenítésében való közreműködésre. Hálózati munkánk eredményeképpen 22 olyan honismereti, helytörténeti szakkörrel szerezünk tudomást, akik folyamatosan tevékenykednek, ez kb. 300 embert jelent.

A megyei Honismereti Egyesület sikeresen dolgozott együtt a Megyei Múzeumok Igazgatóságával, a Békés Megyei Levéltárral, a Békés Megyei Könyvtárral, az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesülettel, a József Attila Tudományegyetemmel, a Jugoszláviai Magyar Művelődési Intézetekkel és a megyei sajtóval. Több sikertelen kezdeményezésünk volt a Megyei Pedagógiai Intézettel.

Bár az alapító okiratban bár szerepel tagsági díj, ám örülünk, ha negyedévenkénti üléseinkre tagjaink eljönnek, hiszen az utazási költségek jóval túlszárnyalják az évi 400 Ft-os tagdíjat. A működéshez szükséges feltételeket részben a Békés Megyei Művelődési Központ teremti meg, részben pályázatokból, illetve a Honismereti Szövetség szerény támogatásából

fedezzük. Tartalmi munka csak pályázati pénzből valósítható meg, mivel Békés Megye Önkormányzata talán az egyetlen az országban, amelynek nincs kulturát segítő alapítványa s igen csekély a Kulturális Bizottság által felosztható pénz.

Több ízben próbáltunk a Megyei Önkormányzatnál nyomást gyakorolni a régebben oly népszerű és színvonalas kulturális, tudományos folyóirat a *Békési Élet* újbóli indítására, eredménytelenül. Gyermekek számára honismereti pályázati lehetőséget szerettünk volna a Megyei Önkormányzat segítségével megvalósítani – szintén eredménytelenül. Kivételes év volt a millicentenáriumi éve, ahol a Megyei Önkormányzat 70 000 Ft-ot nyújtott az Országos Honismereti Diákkonferencia megszervezéséhez, továbbá 30 000 Ft-tal támogatta a *Békés megyei honismeret a sajtó tükrében* című kiadványt.

Négy év óta a megyei Honismereti Egyesület elnöke *dr. Krupa András* néprajzkutató, kandidátus, az alelnök pedig *Pelle Ferenc* nyugalmazott tanár, titkár: *Fabulya Lászlóné* népművelő-tanár, titkárhelyettes: *Kulcsár László* tanár. Van díszelnökünk is: a 70 évesen is örökké tevékenykedő, az egyesületi életet a gyakorlatban is állandóan segítő egykori néptanító személyében, *Pleskonics András*. A vezetőségen kívül bármikor segítőink sorában tudhatjuk *dr. Járóli Józsefet*, *dr. Szabó Ferenc* történészt, művelődéskutatót és sok olyan tanítót, tanárt, akik szívügyüknek tekintik a honismereti, helytörténeti munkát.

A megyei Honismereti Egyesület tartalmi tevékenysége

A „hálózatépítés mellett információs, koordinatív szerepet is betölt az egyesület az Országos Honismereti Szövetség és a szakkörök, a helyi egyesületek között. Így körlevélben informálja az egyesületi tagokat a fontosabb honismereti eseményekről.

1992-től folyamatosan szervezzük a *Megyei Honismereti Napot*. Ennek időpontját általában a Békés Megyei Népművészeti Táborhoz igazítjuk, hogy azt a csodálatos népi kézműves munkát, ami ebben a régióban folyik, mind többen megtekinthessék. 1997-ben a Füzesgyarmati Helytörténeti Kör is jelentkezett egy megyei honismereti nap megszervezésére, és így segítséget nyújtunk azok számára, akiknek ez anyagi nehézséget jelent.

– Véleményezzük a honismereti tábori pályázatokat és szükség esetén segítséget is nyújtunk azok számára, akik ezt igénylik.

– Tagjaink rendszeresen publikálnak a megyei és országos sajtóban.

– 1995-től rendszeresen részt veszünk az október 6-i aradi koszorúzási megemlékezésen.

A Millicentenáriumra készülve több sikeres program pályázói és végrehajtói voltunk. Ezek között első helyen említjük a Honismereti Szövetséggel való együttműködésből fakadó közös rendezvényeinket: 1994-ben vállaltuk a honismereti táborvezetők országos találkozáját, valamint a Mítosz és Történelem – Emese álma vetélkedők megyei és területi megszervezését. Ahogy ez a többi megyében is történt, évről-évre bővülő létszámmal és nagyobb presztízzsel szerveződött ez a nagyszabású vetélkedő. Első évben 31 csoport s 1996-ban már 75 csoport indult.

Sikeres rendezői voltunk az 1996. évi *Regionális Honismereti Diákkadémia*nak, ami tíz hónapig tartott. Az *Árpádok Magyarországon* címet viselte s 96 fő középiskolás diák jelentkezett a rendezvényre. A vetélkedő résztvevői januártól március végéig hetenként (szombatokon) kiváló régészek, történészek, kutatók előadásait hallgathatták.

A vetélkedő keretében célunk volt olyan információk átadása a fiatalok számára, amelyek nem szerepelnek a történelemlétkönyvekben; továbbá élővé tenni a múlt szereplőit, hiszen az élmények mindig meghatározóbbak az információk pusztá befogadásánál.

A foglalkozások során a következő témákból hangoztak el előadások: Történelem – történelmi gondolkodás – honismeret; A történelem és a néprajz összefüggése; A honfoglalás előtti népek (régészeti, kulturális, kultikus szokások); Sámánhit és emlékei a mai magyar hiedelemvilágban; Államalapítás a Szt. István-i állam létrejötté; Magyarország a Német-Római Császárság és a Bizánci Birodalom között; Keresztény kultúra – pogány kultúra az Árpád korban; Békés megye az államalapítás, az Árpádok korában; A jobbágyok és a polgárok az Árpád-korban (városok és a polgárság kialakulása); Magyarország történeti földrajza, népei és etnikumai az Árpád-korban; Idegenek betelepítése és betelepülése az Árpád-korban. Medgyesi Pál, Szathmári Imre a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum régészei, dr. Krupa András néprajzkutató, dr. Makk Ferenc, dr. Szabó Ferenc, Hidán Csaba történészek, dr.

Havassy Péter régész, dr. Jároli József levéltáros előadásokkal bővítették a hallgatók tudását. Az Ópusztaszeren és környékén tett tanulmányi út gazdagította a diákok *Mitosz és történelem* országos vetélkedőn szerzett tudását.

Egyesületünk további tevékenységei:

– Ősszel az Országos Honismereti Diákkonferenciával folytatódott a program. Itt a különböző megyékből érkezett diákok oszthatták meg tapasztalataikat egymással, vethették fel gondjaikat és tolmácsolhatták kéréseiket az Országos Honismereti Szövetségnek. A konferencia 45 fő középiskolás korú fiatalja részt vehetett a neves történész Karácsonyi János Emlékülésén, ahol kiváló előadásokat hallgathattak dr. Török József egyháztörténésztől, Réthy István apátplébánostól, dr. Szabó Ferenc történésztől és dr. Jároli József levéltárostól.

– A Megyei Honismereti Egyesület kezdeményezője volt a „150 éves a vasút” című emléksorozatnak. Meghirdetői és rendezői voltak az *Álom a vasútról* című gyermekrajzkiállításnak.

– Pleskonics András kezdeményezése volt a *Honismeret a Békés megyei sajtó tükrében* című kiadvány s még ugyanebben az évben ő képviselte a Münchenben megrendezett *Magyar Családok* elnevezésű konferencián saját díjnyertes pályázatával az egyesületünk.

– Pusztaföldváron felavatták a természetvédelmi területként nyilvántartott „Tatársánc” emlékművet és Füzesgyarmaton a szeghalmi múzeummal együtt elindítottak egy honismereti, helytörténeti akadémiát.

– 1996-ban még, egy nagy történelmi dramatikus játszóház egyik szervezője is volt egyesületünk, ahol 300 Kárpát-medencéből érkezett gyermek elevenítette meg „idő-utazással” a honfoglalást. A Vésztő-Mágorra tervezett 3 napos szabadtéri rendezvényt a nagy esőzések miatt a vésztői művelődési házban tartottuk meg, de ez semmit nem von le a megvalósult program értékéből. A Honismeret c. kiadvány 25 éves évfordulójára megemlékezést szerveztünk s András nappal búcsúztattuk 1996-ot.

– Ebben az évben (1997) a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékével, az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesülettel és a Jugoszláviai Magyar Művelődési Egyesülettel közösen egy határonként átnyúló, interetnikus, térségi kutatóprogramot kezdtünk el: „A térség, amiben élünk” címmel.

A cél: régióink (Arad, Békés, Csanád, Csongrád, Zaránd, Torontál) történelmének, néprajzának, jelenlegi társadalmi helyzetének megismerése különös tekintettel a különböző etnikumok együttéléséből fakadó azonosságokra és különbözőségekre.

E táj történelmének megismerése elválaszthatatlan a környező nemzetiségi népek történelmének, néprajzának s az ebből fakadó jelenlegi társadalmi szokás rendszerének különbözőségének tanulmányozásától.

Történelemkutatásunk hiányosságait is pótolandó, de az objektív valóság még jobb megismerése munkál mindazokban, akik e program megvalósítására vállalkoztak. Fontosnak tartjuk, hogy a fiatalság megismerje hogyan éltek, gondolkodtak őseink a múltban, hogyan alakult ki a különböző etnikumok évszázados együttélése ebben a régióban. Négy szekción belül folyt a munka: (1.) A különböző népcsoportok kultúráját meghatározó mítoszvilág s ezen belül is a rítusokat oktató szekció. (2.) Néprajzi szekció. (3.) Történelem. (4.) Szociológia.

1997. május 28-án ünnepélyes keretek között emlékeztünk meg a 20 éves Haán Lajos Honismereti Szakkörrel.

Július 14–21-ig Eleken folyt a terepmunka bár júniusban 2 nagy előkészítő megbeszélésre is hívtunk 3 országot is érintő fiatalokat, kik 30-an voltak, vannak. Az értékelő megbeszélésre október 4–5-én került sor s reméljük ezt a terepmunkát megismételhetjük Aradon is 1998–1999-ben.

1997. augusztus 22-én a Füzesgyarmati Csánki Dezső Helytörténeti és Honismereti Szakkör szervezte meg a *Megyei Honismereti Napot*. Itt láthattuk, hogy azok a szülőföldjüket szerető polgárok, kik használni akarnak környezetüknek, mindig megtalálják a módját hogyan tegyék azt, mint a 17 éve töretlenül működő, Borbíró Lajos vezette füzesgyarmati szakkör.

– Október 4–5–6-án ismét megrendeztük a *II. Országos Honismereti Diákkonferenciát*, amelyről beszámolunk a Honismeret ezen számának 87. oldalain.

– November 26-án Kondoroson ünnepélyes évzárót tartottunk, s készülünk 1848 méltó megünneplésére.

Fabulya Lászlóné

Romániai magyar könyvtárak helyismereti munkássága¹

A romániai magyarság hiányos, azaz majdnem teljesen hiányzó intézményrendszeréből következik, hogy az elmúlt időszakban a helyismereti munka nem a könyvtárakban folyik. Pedig – főleg a helytörténeti vonatkozású munkák száma – nem csekély. Ezek a munkák azonban majdnem mindig nem könyvtárosi főfoglalkozást gyakorló értelmiségiek kutatásainak eredményei. Számos pap, tanár, muzeológus foglalkozott helyismerettel. Így van ez akkor is, ha nem áll rendelkezésünkre egy átfogó bibliográfia. Hadd említsünk néhány nevet az utóbbi félévszázadból, amelyekhez számos helytörténeti dolgozat, kötet fűződik: Vita Zsigmond, Ficzy Dénes, Réthi Andor, Spielman József, Jakó Zsigmond, Demény Lajos és sokan mások.

Az 1970–1980-as években megjelenő Nápismereti dolgozatok kötetei, valamint a Művelődés folyóirat nagyon sok kisebb-nagyobb helyismereti tanulmányt közölt (a Művelődésben évente megjelent a lap bibliográfiája, amely áttekintést nyújtott a lap ilyen irányú tevékenységéről is). Ez az áttekintés azonban csak a könyvtárakban folyó helyismereti munka ismertetésére szorítkozik, s ez már – sajnos – könnyebb feladat.

1990-ig könyvtárainkban több-kevesebb következetességgel folyt a helyismereti gyűjtemény gyarapítása, jóllehet a könyvtári szakirányítás nem helyezte nagy hangsúlyt rá. A feltáró munka még szerényebb mértékű volt. Okait már aligha érdemes keresni, de kettőt azért említsünk meg: a bibliográfiai, tájékoztató munkában a hatalom, a szakmai és az ideológiai oktatást szolgáló ajánló bibliográfiákat követelte – ezzel akarván a termelő munka fellendítéséhez hozzájárulni. Teljesen fölösleges volt, hisz a központosított irányítású gazdaság nem kedvelte azokat, akik többet tudnak, mint főnökeik. Másrészt a feltáró munkának a székelyföldi könyvtárakban nem voltak meg a személyi feltételei sem: a könyvtáraknak nagyon kevés alkalmazottjuk volt és még azoknak a sorait is megritkította az 1970-es években két nagy leépítési hullám. Csak a legszükségesebb munkák elvégzésére volt munkaerő és az sem szakképzett. A nagyobb könyvtárak energiáját is a régi könyvek leírása kötötte le, ami azért volt baj, mert egy könyvtártól idegen leírási rendszer szerint történt és a Nemzeti Kincsestár hivatala által szorgalmazott országos felmérés céljait szolgálta. A propaganda az ország gazdagságát szerette volna bizonyítani ezekkel az adatokkal is.

Magyar vonatkozásban a Maros Megyei Könyvtárban folyó helyismereti munkát kell említeni, amely visszanyúlik az 1950-es évekre. Akkor, néhány évig folyt valamelyes tevékenység, majd az 1970-es években ismét nagyobb hangsúlyt kapott, de igazán szervezett formában csak 1993 végén indult meg.

A Hargita és Kovászna Megyei Könyvtárakban is valami hasonló történt. Az 1970-es évek végén mindkét könyvtárban megkezdtek a helyi sajtó feltárását, mégpedig egy elég bonyolult tárgyiszó-katalógus formájában, amit a Központi Könyvtár utasítására, a Román Kommunista Párt Maros Megyei Szervezete Ideológiai Kabinetjének könyvtárától vettek át. Ezt a fajta feltárást 1990-ben mindenhol abbahagyták, volt ahol megsemmisült az addigi munka, mint például Csíkszeredában, ahol a Ceauescu könyvekkel együtt a katalóguscédulákat is elégették a lelkes forradalmárok.

1990-től a romániai könyvtárak életében jelentős változás ment végbe: a központi irányítás évekre megszűnt, az alkalmazottak száma jelentősen megnőtt, volt ahol megkétszereződött. Az új alkalmazottak azonban nem rendelkeztek szakmai ismeretekkel sem tapasztalattal, rendszerint egyetemi végzettséggel sem. Így az első években helyismereti szempontból az állomány gyarapítására szorítkoztak, ami azonban igen fontos volt, hisz gombamód szaporodtak a helyi periodikák, aprónyomtatványok, plakátok, sőt lassan a könyvek is.

Fontos momentum a könyvtárak számára, hogy 1995 végén elfogadták a kötelespéldány törvényt, ami megnyugtatóan szabályozza a kérdést és nagyjából végrehajtható is. A törvény

¹ Elhangzott a Helyismereti Könyvtárosok IV. Országos Találkozóján, Miskolcon, 1997. július 25-én.

a megyei könyvtárak egy-egy munkatársát bízta meg a kiadók ellenőrzésével és szükség esetén bírságolásával is. Így a labda a könyvtáraknál van, most már csak élni kell tudni a lehetőségekkel, ami nyilván azért nem olyan egyszerű.

Magyar vonatkozású könyvtári helyismereti tevékenység a következő könyvtárakban folyik: Maros-, Hargita-, Kovászna Megyei Könyvtárak, Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Székelyudvarhelyi Muncipiumi és Tudományos Könyvtár, Nagyenyedi Tudományos Könyvtár. Továbbá szerény mértékben Szászrégen, Kézdivásárhely városi könyvtáraiban, valamint néhány nagymultú magyar líceum dokumentációs könyvtárában, ahol elsősorban helyismereti szempontból is érdekes régi könyveket dolgoznak fel (Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda). Szórványosan több erdélyi megyei könyvtárban, s a román helyismereti tevékenységben előfordulnak magyar vonatkozások.

A Maros Megyei Könyvtár helyismereti gyűjteménye helyhiány, raktározási nehézségek miatt az olvasótermi állományba olvad bele, s ez a többi könyvtárban is így van. Ezért kap különösen nagy jelentőséget az állomány feltárása.

A Maros Megyei Könyvtárban külön katalógusban szerepelnek:

- a Maros megye területén megjelenő periodikák (1989. december 22-től),
- a Maros megyében nyomtatott könyvek, térképek, függetlenül a szerzők illetőségétől (1990-től),
- a Maros megyei szerzők művei (könyvek, hanglemezek stb.) bárhol jelentek is meg (1990-től),
- a Maros megyéről és a megyéből származó személyiségekről szóló könyvek, tanulmányok vagy ezek részletei, amelyek helyismereti információkat tartalmaznak. Ezek leírása lehet teljes, átfogó, analitikus vagy csak annotációban emelik ki a helyi vonatkozásokat, földrajzi és személyneveket, faktográfiai adatokat (1990-től),
- továbbá épül a két részből álló bibliográfiai katalógus az élő, illetve elhunyt személyiségekről. Ennek távlati célja egy lexikon anyagának kialakítása,
- feldolgozzák mind a helyi, mind az országos román és magyar periodikumokat 1990-től.
- Jövőre szóló tervük az egész állomány retrospektív feltárása.

Munkájuk helyismereti kiadványokban is tükröződik: két füzetben 1995-ben és 1996-ban, kétnyelvű kiadványként, megjelent a Maros megyei időszakos kiadványok bibliográfiája, majd 1997-ben a Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája 1990–1995. A kötet 524 cím leírását tartalmazza szakrendben, szükség esetén annotációval. Ezt a bibliográfiát is cím, területi, kiadói, nyomdai, időrendi név és földrajzi mutató egészíti ki.

Előkészületben van a Maros megyei szerzők és a megyéről szóló művek bibliográfiájának kiadása.

A marosvásárhelyi Népújság hasábjain Memento címmel hetente évfordulós naptárat közölnek, amelyben kiemelten szerepelnek a helyi személyiségek.

A felsorolt tevékenységek külön súlyt kapnak azáltal, hogy jóformán egy ember munkájának eredményei, Fülöp Máriáé.

Székelyudvarhelyen mindenek előtt Róth András Lajos, a Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának munkatársa ért el jelentős eredményeket. A Tudományos Könyvtár és a Muncipiumi Könyvtár igyekszik munkáját összehangolni. Ez utóbbi a jelenkori honismereti anyagot dolgozza fel számítógépen. Adatbázisa a muncipium területén megjelenő periodikák, könyvek, hang- és videóanyagot fogja át.

A Tudományos Könyvtárban a régi anyag feldolgozása történik: régi könyveké és periodikáké. Továbbá folyik a régi iskolai értesítők feldolgozása, illetve a helyi iskolák történeti adatbázisának kiépítése a „Schola-orbis” softwer segítségével, a Budapesti Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum irányításával. Ez a példaértékű együttműködés más könyvtárak esetében is eredményes lehetne.

Távlatilag a két adatbázis összekapcsolását, továbbá helytörténeti jellegű analitikus katalógus szerkesztését és kiadását tervezik.

A Hargita és Kovászna Megyei Könyvtárak nagyjából azonos szakaszban vannak a helyismereti tevékenységet illetően. A helyi és országos lapok feltárása tárgyszavazva, számítógépen történik 1990-től, illetve 1992-től. Folyik a gyűjtemények kiegészítése és a katalógusok megteremtése. Van rá remény, hogy az elkövetkező években komoly előrehaladás érhető el.

Nagyenyeden a Tudományos Könyvtárban – ez a Kolozsvári Akadémiai Fióknak alárendelt könyvtár a Bethlen Kollégium régi anyagát tartalmazza – Györfy Dénes könyvtáros végez helyismereti munkát, akinek a sajtóban megjelenő helyismereti közleményei arra utalnak, hogy komolyan foglalkozik a feltárással.

Hadd említsük meg az EMKE Könyvtári Szakosztálya által 1995-ben kiadott Örökség és feladat című gyűjteményes kötetet, amelyben több könyvtártörténeti írás is megjelent, az enyedi Bethlen Kollégium Könyvtárról, a szászrégeni magyar könyvtárak XIX-XX. századi történetéről, valamint több háromszéki községi könyvtár történetéről. Ugyanebben a kötetben Hencz Hilda, a Bukaresti Pedagógiai Könyvtár munkatársa, a múlt századi bukaresti magyar sajtóról közölt átfogó tanulmányt.

A Kolozsvári Egyetemi Könyvtár helyismereti tevékenysége magyar vonatkozásban nem jelentős. Kiemelnénk viszont a Kolozsváron és Erdélyben megjelent, helytörténeti szempontból is érdekes régi könyvek feltárását, valamint Újvári Mária, Gábor Dénes, Szigety Rudolf bibliográfiai munkásságát. Megpróbálják átfogni az egész romániai magyar könyvkiadást.

A jövőt illetően a legfontosabb kérdés a helytörténettel foglalkozó könyvtárosok továbbképzése, ehhez magyarországi könyvtárak szakmai támogatásának megnyerése, valamint egy romániai magyar könyvtárosok helyismereti kérdésekkel foglalkozó szakmai összejövetelének megszervezése, ahol részletesen számba lehetne venni a megoldásra váró legfontosabb feladatokat.

Kiss Jenő

Népfőiskolát avattak Hegyközújlakon

A Bihar megyei *Hegyköz-vidék* kevésbé ismert kistájaink közé tartozik. Pedig régészeti leletek, településtörténeti dokumentumok sorai tanúsítják, már a honfoglalás óta magyarok lakják ezt a tájat. Ma is több mint kilencven százalékát képezik, az ott élő lakosságnak. A Nagyvárad szomszédságában elterülő szegényes dombvidéket a Berettyó és a Sebes-Körös folyása teszi változatossá. Elszigetelt, sorvadó falvak sorakoznak itt, közel egymáshoz. Nagyvárad közelsége sem eredményez gazdasági vagy kulturális fellendülést. Ezekben a falvakban a trianoni döntés óta megállt az élet.

Hegyközpályi és *Hegyközújlak* közvetlenül a püspökváros mellett fekszik, 6–7 kilométer távolságra. Talán ez is az oka, hogy lakói nem teljesen ismeretlenek az anyaországiak előtt sem. A rendkívül elhanyagolt útviszonyok ellenére, erős kapcsolatot építettek ki különböző magyarországi kulturális szervezetekkel. Főként református lelkészeik jóvoltából. 1996 augusztusában Orbán Zoltán lekipásztor meghívására Csurka István is ellátogatott Hegyköz-vidékre. Nem ment üres kézzel, 100 ezer forint adományt vitt, mellyel lerakta az alapját egy népfőiskolának. Katona János hegyközpályi-i és Orbán Zoltán hegyközújlaki lelkész ugyanis komoly fába vágta a fejszét: hozzákezdtek egy népfőiskola építéséhez. Egy romos épület állt erre a célra rendelkezésükre, amely korábban egyházi tulajdonban volt. Ám jelenleg sem a község, sem a gyülekezet nem rendelkezett az épület helyreállításához szükséges pénzeszközzel. A kezdeményezést többen is követték. Sikerült testvér-települési

kapcsolatot teremteniük a Pest megyei Göddel, melynek polgármestere dr. Bognár László ugyancsak a Hegyközök segítségére sietett. De hozzájárult a költségekhez, dr. Kis Boáz közreműködésével, a *Magyar Népfőiskolai Társaság* is. Az anyaországi támogatások önbizalmat adtak a gyülekezetnek, kölcsönöket vettek fel, és maguk is mindent megtettek, hogy elkészüljön az épület.

A *Partium Népfőiskola* ünnepélyes avatására 1997. november 2-án került sor, tekintélyes közéleti személyiségek részvételével. Eljött Tempfli József nagyváradi megyéspüspök, és természetesen Hegyköz-vidék református egyházi vezetője, a Királyhágó-melléki egyházkerület püspöke, *Tökés László*. A két püspök – a nemzeti összefogás jegyében – közös istentisztelet keretében adta át az épületet, hogy a jövőben a környékbeli fiatalok nemzeti szellemű képzésének otthonává váljon. Hogy nem csak hitben, de magyar öntudatban és nép-nemzeti kultúrában, hagyományápolásban is gazdagodjék Hegyköz-vidék fiatalsága.

Az első előadások november közepén kezdődtek. Az ismeretterjesztés Orbán Zoltán elképzelései szerint folyik. Kiemelt feladatnak tekintik a *magyar történelem* oktatását, hiszen Erdélyben nemzedékek sora nőtt fel úgy, hogy semmit sem hallhatott saját népe történetéről. A román sovinizmus eddig tiltotta, hogy az erdélyi magyarság, bármilyen oktatási formában, megismerhesse saját történelmét. Különösen tiltották, hogy szó essék Erdély történetéről, mivel a román történetírást mindmáig azt vallja: Erdély ősi román föld, elhallgatja viszont, hogy 1920-ig, *több mint ezer évig* Magyarország szerves része volt. Történelmi ismeretterjesztésen kívül magyar és világirodalmi előadásokat kívánnak tartani, neves tanárok közreműködésével. Kolozsvári professzorok mellett számítanak magyarországi előadókra is. Terveznek *néprajzi és helytörténeti* studiumokat is, gyűjtéssel összekapcsolva. Ez azért is nagyon fontos feladat, mert Hegyköz-vidék folklórja és helytörténete még nincs teljesen feldolgozva. A helyi hagyományok feltárása pedig nagyon fontos nemzetiség megtartó erő. A *Partium népfőiskola* keretében kívánják összefogni a tájon élő értelmiséget is, szeretnék megalakítani a pedagógus- és gazdakört. A megkezdett építkezést sem hagyják abba, elkészült a gazdabolt és egy kis szálloda kivitelezési terve. Mindkettő szorosan kapcsolódik a népfőiskola programjához. Erősen bizakodnak, hogy a megindult szellemi pezsgés jó útra tereli a fiatalság érdeklődését, és egyúttal anyagi gyarapodást is hoz. A népfőiskola szervezése közben megtapasztalták: *nincsenek egyedül*, segítőtársakra és barátokra találtak, továbbra is bíznak a Magyar Út Körök Mozgalomban és a Magyar Népfőiskolai Társaság támogatásában. Ezek a szervezetek eddig is tanúbizonyságát adták, hogy Szabó Dezső szellemében munkálkodnak: „*Minden magyar felelős minden magyarért!*”

Tökés László püspök nagyra értékelte a hegyköziek nemes kezdeményezését. A *Partium népfőiskola* megindításának példa értéke van – mondta a püspök. Hangsúlyozta, hogy az egyháznak, így a lelkészeknek is, közéleti szerepet kell vállalniuk, együtt kell élniük a néppel és segíteni felemelkedését. A református egyház maga is olyan önkormányzati intézmény, mely alapot nyújt az erdélyi magyarság autonómiájának kiépítéséhez. Nagyra értékelte, hogy a népfőiskolának visszaszerzett egyházi tulajdon felújításával teremtettek otthont. Azért kell harcolniuk az elkobzott egyházi ingatlanok visszaszerzéséért, hogy minél több ilyen szellemi műhely szolgálhassa a magyarság felemelkedését Erdélyben. A lemaradás súlyos, újjá kell építeni ötven év nacionálkommunista pusztítását.

A Magyar Népfőiskolai Társaság képviselőjében dr. Kis Boáz történelmi visszatekintésében felidézte a magyar népfőiskolai mozgalom hagyományait, az alapítók eredeti célkitűzését. Megemlékezett arról a tényről, hogy a mozgalom Sárospatakról indult el, dr. Ujszászy Kálmán református lelkész kezdeményezésére. Közvetlenül a trianoni döntés utáni években. Munkásságukat az a cél vezette: *szellemi erőt, hitet és öntudatot* adni a trianoni tragédiától súlytott magyarságnak. A csonka határokon belül, de kívül is, ahová az igazságtalan döntés a magyarság egyharmadát kényszerítette. Napjainkban ugyancsak ez a feladata a népfőiskoláknak. A *Partium népfőiskolának* is.

Hajdú Demeter Dénes

II. Országos Ifjúsági Honismereti Konferencia

1997. október 4–6. között rendezték meg a II. Országos Honismereti Ifjúsági Konferenciát. A Békéscsabán megrendezett ifjúsági találkozóra mi is meghívást kaptunk és Fejér megye képviselőjében boldogan utaztunk le a Körösök-vidékére.

Az első délutánon a kedves fogadtatás és köszöntés után előadásokat hallgattunk. Különböző, ám mégis hasonló, hazánkhoz és az itt élőkhez kapcsolódó témákban. Először dr. Réthy Zsigmond előadásában az *ember és a táj* kapcsolatáról hallhattunk; arról, hogy az ún. „modern” világban is szükségünk van a természetre. *Vizek hátán* címmel dr. Csiffáry Gergely, majd a néprajz témakörében dr. Krupa András előadása következett. Érdekes volt végiggondolni a *Tér és társadalom* gondolatok dr. Tímár Judit segítségével. Mindannyiunkban megragadt egy-egy kulcsfontosságú gondolat, meg nem válaszolt kérdés.

Este érdekes és tanulságos beszélgetést folytattunk a hazáról, a honismeretről, a kultúráról. Miközben egymás véleményét hallgattuk, mindenkiben kialakult egy, a saját érzelmeit tükröző gondolat. Különleges érzés volt, hogy elmondhattuk véleményünket. Őszintén beszélhettünk érzéseinkről, arról, hogy mit jelent számunkra a haza, a magyarság. A mi véleményünk az volt: fontos, hogy itt élünk, a magyar nyelvet beszéljük. Őriznünk kell a kultúránkat, a nyelvünket, szokásainkat. Akkor, amikor egy egységes kultúra önti el a világot, vállalnunk kell: *magyarok vagyunk*. Meg kell őriznünk azokat az értékeinket, amelyek egykor nagyra tették ezt a népet. Büszkén, nem pedig lehajtott fejjel kell vállalnunk származásunkat. Mert ha titkoljuk vagy megtagadjuk hazánkat, egy ezeréves nép, kultúra merül feledésbe. Nekünk feladatunk, küldetésünk van. Az, hogy megóvjuk magyarságunkat. Ezt kell tennünk. Szükség van azokra, akik (szervezetek tagjaiként, vagy önállóan) felelősséget éreznek mindezekért, biznak abban, hogy ez a nemzet megőrzi értékeit. Tennünk kell azért, hogy ne olvadjunk eggyé az idegen szokásokkal. Ez volt a mi véleményünk és jó érzés volt találkozni a rokon gondolatokkal.

Természetesen volt ellentétes vélemény is. Felmerült egy – sajnos – valós és élő probléma is: kevesen vagyunk! Kevesen vagyunk olyanok, akiknek fontos a magyar kultúra, kevesen vagyunk, akik még hisznek a célok elérhetőségében. Ezért talán nem is érdemes folytatni... De mégis! Egyetérttünk abban, hogy küldetésünk van. És amíg néhányan is vagyunk, nem szabad feladni! Mert mindazt, amit ismerünk és megőriztünk, átadhatjuk majd gyermekeinknek. Mert igenis értékes a magyar kultúra, és különleges magyar művészet, népművészet.

A komolyabb beszélgetés után kellemes hangulatban, feloldódva tanultunk táncokat, közösen énekeltünk, jó hangulatban különleges népi hangszerekkel ismerkedtünk. Bár ez a társaság így először volt együtt, mégis igazi közösséget alkottunk. Nem számított, ki honnan jött, hiszen hasonlóak a gondolataink, az érzéseink. Tulajdonképpen négy ország fiataljai közül találkoztunk itt: Magyarország, Románia, Jugoszlávia és Szlovákia képviselői.

Következő napunk délelőtti két részből állt. A *térség, amiben élünk* program ismertetése után két részre oszlott a csoport. Akik részt vettek a programban, értékelő megbeszélést tartottak. Közben a többiek ismertették az általuk folytatott honismereti tevékenységet. Öt megye (Veszprém, Békés, Csongrád, Baranya és Fejér) diákjai meséltek. A tevékenységek széles skálán mozogtak: voltak akik szervezet tagjai, mások folyóiratok, kutatások, vagy versenyek révén találtak önmagukra.

Délután először Békéscsabával, majd pedig Sárréttel ismerkedtünk. Csodálatos volt a fás puszták látványa, hihetetlen, hogy még létezik ilyen táj. Mert már általános iskolában elmesélték nekünk, hogy az Alföld ezer évvel korábban nem ilyen volt. Az egészet fás puszták borította, ami mára teljesen eltűnt. Kivéve egy helyet. S mi láttuk ezt a helyet, láttunk ősbözőtásokat és olyan jellegű erdősegeket, melyek valaha az egész Alföldet beborították. Mintha ezredévekkel ezelőtti időkben járnánk. Ilyen lehetett az ország, amikor honfoglalóink megérkeztek a Kárpát-medencébe. Kirándulásunk része volt a vésztfőmágori emlékpark, ahol láthattuk, hogy több tízezer évvel ezelőtt is éltek már itt emberek.

Másnap Aradra mentünk. A határnál tapasztalunk kellett, hogy a román nemzetiségű határőrök ellenségesen viselkednek a magyar utazókkal szemben. Az is problémát okozott, hogy a koszorúzásra szóló meghívónk magyar nyelvű volt. Végül sikerült átjutunk, és koszorúnkat is elhelyezhettük az emlékműnél. Igaz, nem a nagy ünnepség alatt, hanem az előtt. Ám maga a tény, hogy ott lehettünk, lehetőséget kaptunk arra, hogy október 6-án, magyarként Aradon emlékezzünk, felejthetetlen élmény. Lehetőségünk volt még a délután folyamán megismerni Arad városát, majd pedig a visszautazás után, este, elköszöntünk egymástól.

Gyorsan eltelt a három nap, és bízunk benne, hogy jövőre újra találkozhatunk. Ez a konferencia mindannyiunk számára bebizonyította, hogy szükség van ilyen rendezvényekre. Találkoznunk kell azoknak a fiataloknak, akiknek fontos a honismeret, a hazaszeretet. Köszönet mindazoknak, akik lehetővé tették ezt a találkozást.

Pápai Judit – Matyi Csongor

A kézdivásárhelyi múzeum népviseleti gyűjteménye

A keleti Kárpátok kanyarulatának belső öblében fekvő Kézdivásárhely számos nevezetessége közül az egyik legfontosabb a városka múzeuma. A rendkívül gazdag város- és céhtörténeti gyűjtemény és az 1848-as szabadságharc háromszéki relikviái mellett egyedülálló az a népviseleti kollekció, amely egész Erdély népi öltözködését – a magyar nyelvterületen egyedülálló teljességgel – reprezentálja. Csakhogy ezek a szebbnél szebb ünneplők, menyasszonyi és vőlegényruhák, továbbá munka- és gyermekruhák nem eredeti méretben, hanem kicsinyítve, babákra szabva és öltöztetve tekinthetők meg a múzeum két termében.¹

A viselettörténeti gyűjteménynek igen eseménydús története van – tájékoztat a kollekció gondozója, ahogyan magát tréfásan nevezi: a „babák nagymamája”, Szabó Judit néprajzkutató. A *Jóbarát* című erdélyi gyermeklap 1970 tavaszán pályázatot hirdetett kis olvasóinak, hogy nagyanyáik, idős emberek segítségével készítsék el településük népviseletének kicsinyített, de hiteles másolatát az akkor Romániában kapható legszebb babák, az ún. Zsuzsi és Andris babák méretére.² Innét veszi kezdetét a ma 330 darabot számláló gyűjtemény, amely napjainkban is gyarapodik, gazdagodik. A román hatalom nem nézte jó szemmel a néprajzilag rendkívül értékes magyar anyagot, ezért 1984-ben bezáratták a kiállítást. Csakhogy a múzeum igazgatója, Incze László és a gyűjtemény gondozója, Szabó Judit a viseleti kiállítást érintetlenül hagyva a terem ajtajára „Raktár” feliratot csavarozott, így maradhatott fenn eredeti állapotában a kollekció, így kerülhette el oly sok magyar emlék szomorú sorsát.

Ma már szabadon megtekinthető a kiállított mintegy kétszáz öltözet. Az egyik teremben a Székelyföld falvainak viseleti kultúrája, a másikban Erdély más tájainak – Mezőség, Partium, Kalotaszeg, Barcaság, Máramaros stb. – magyar és kisebb részben román, német viseletei láthatók. Ebben a gyűjteményben egy világ van és időben száz esztendő – mondja a néprajzkutató, hiszen az 1970-es évek elején még éltek azok a múlt század végén született idős emberek, akiknek segítségével, sokszor a régi ruhadarabok anyagának fölhasználásával készültek a falvak, városok öltözeteinek hiteles, kicsinyített másolatai. A viseletekben együtt van a praktikum, a szépség és a jelképiség – kalauzol Szabó Judit a tárlósról előtt. És mutatja az utóbbira a példákat. A jellegzetes székelyharisnya zsinórja egykor pontosan mutatta, hogy

¹ A múzeumból bővebben Mezey László Miklós: „A magunk értékeinek felmutatása.” Beszélgetés Incze Lászlóval, a Kézdivásárhelyi múzeum igazgatójával. Hitel, 1994. 11. 56–67. old.

² A kezdeményezésről ld. bővebben: Szabó Zsolt: Néprajzi gyűjtés gyermekekkel. Honismereti Híradó 1974. 1. 34–38. old.

viselője a katonai vagy a jobbágyrendbe tartozott; Csíkmenaságon az asszonyok annyi csokrot viseltek a főkötőjükön, ahány pár ökre volt a családnak; voltak vidékek, ahol az ing hajtásának száma mutatta viselője vagyonságát. Mégiscsak a ruha teszi az embert... – összegzi az etnográfus tapasztalatait Szabó Judit. Aztán elmondja azt is, hogy a mai székely néptáncos lányok rövid szoknyája elsősorban színpadi jelmez, hiszen az eredetinek a csizmaszár fölső pereméig kellett érnie. Hogy is viselhettek volna télen rövid szoknyát, amikor nem hordtak bugyit... – teszi hozzá.

A látogató elbámulhat a gyűjtemény magyarázni is fölösleges szépségén és gazdagságán; megfigyelheti a nagyobb tájegységek hasonló, ám falvanként mégis eltérő ruházatát; elgondolkodhat azon, hogy a századfordulón nagyjából egy év munkabére volt egy ünneplő ára; és elmerenghet a mulandóság pusztító hatalmán. Hiszen a hagyományörző székely faluban esküvői ruhájukban temették el az idős embereket, így a legnagyobb viselettörténeti gyűjtemény Erdély temetőiben porlad. Ami viszont megvan és látható – azt legteljesebben a kézdivásárhelyi múzeum őrzi.

Mezey László Miklós

Ünnepségek az ónodi országgyűlés évfordulóján

Ónod történelmi eseményekben gazdag településén évenként megemlékeznek az 1707-ben itt tartott Habsburg-házat trónfosztó országgyűlésről. 1997-ben a megemlékezések több napon át tartottak, és kiemelkedtek az előző évi alkalmak sorából. Egyrészt azért, mert 1997-ben a 290. évfordulóját ünnepelték a nevezetes eseménynek és ebből az alkalomból Ónod község önkormányzata kezdeményezésére újabb emléktábla került a vár évszázados falára, melyet Gyarmati Sándorné polgármester avatott fel. Másrészt azért, mert részt vett rajta a vezérlő Fejedelem tizenegyedik leszármazottja, *Jacqueline Rákóczi* férjével együtt. Harmadrészt azért, mert ebben az évben Ónod is bekapcsolódott a Rákóczi-túra és emlékfutás eseményeibe, programjába.

Az ünnepségsorozat tudományos emlékülésén előadások hangzottak el. Az ónodi országgyűlés hadtörténeti jellemzését, Rákóczi fejedelemnek külföldi kapcsolatok megteremtésére irányuló törekvését *dr. Zachar József* a Budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgató-helyettese ismertette. II. Rákóczi Ferenc korát megelőző intézkedéseiről *dr. Fazekas Csaba* a Miskolci Egyetem történésze beszélt, Az ónodi országgyűlés II. Rákóczi Ferenc emlékirataiban címmel pedig *dr. Ágoston István* egyház- és helytörténész tartott előadást.

Az évforduló alkalmait kulturális programok gazdagították. Érdekes és talán egyedülálló *Tóth Béla* ónodi kovácmester talán ezer darabból is álló patkókiállítás, mely a patkolás történetét mutatta be. Az országgyűlési megemlékezés évfordulójára kiadvány is készült, *dr. Ágoston István* munkája, Rákóczi néphagyományok Ónodon.

Az ünnepségsorozat záróalkalmára szeptember 11-én került sor, amikor a Rákóczi-túra tagjai Ónodra érkeztek. A résztvevők magyarországiak, erdélyiek, felvidékiek és kárpátaljaiak voltak. Több mint 1200 kilométert tettek meg a fejedelem birtokait felkeresve és emlékezve Rákóczinak a magyar nemzetért folytatott küzdelmeire és áldozataira.

Az ünneplő résztvevőket meleg szavakkal köszöntötte a Rákóczi család részéről megjelent *Jacqueline Rákóczi*, valamint férje. Az illusztris vendég vándorserleget adott át az emléktúrát támogatóknak. Végezetül az Ónodi Lórántffy Zsuzsanna Honismereti Kör elnöke zár-szavaival és szeretetvendégséggel fejeződött be a nevezetes alkalom.

Dr. Ágoston István György

Honismereti tábor Kőtelken

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti Egyesület 1997. augusztus 3–10. között rendezte honismereti táborát a Tisza melletti Kőtelek községben. A kőtelki találkozó – a szervezők szándéka szerint – a korábbi nagyszerű táborok folytatásaként, utódjaként jött létre. 1983–1988 között a Megyei Múzeumok Igazgatósága, dr. Turóczy Istvánné vezetésével hat alkalommal szervezett hasonló, megyei középiskolások számára. Az egykori diák táborozók közül többen ma már gyakorló pedagógusként szerveznek táborokat.

A mostani alkalommal szintén a megye középiskolás diákjai jöttek el Kőtelekre. A Kovácsné dr. Kaposvári Gyöngyi irodalomtörténész muzeológus (Damjanich János Múzeum, Szolnok) vezetésével szervezett programban szakmai irányítóként, a kutatócsoportok vezetőiként főképpen megyei muzeológusok vettek részt: dr. Bagi Gábor történész (DJM, Szolnok), Gulyás Katalin történész (DJM, Szolnok), Pató Mária könyvtáros (DJM, Szolnok), dr. Nagy Molnár Miklós néprajzkutató (Györffy István Nagykun Múzeum, Karcag). Szintén kutatócsoportok munkáját irányította Kántor Éva, az Országos Levéltár munkatársa, valamint Tóth Lajos, a szolnoki Verseyhy Ferenc Gimnázium tanára.

A résztvevők a rendelkezésre álló hét folyamán előadásokat hallgattak a megye és Kőtelek történetével, illetve néprajzával kapcsolatosan. Megismerkedhettek a néprajzi gyűjtés, a terepmunka fogalmával, módszertanával. A gyűjtésbe maguk is belekóstoltak. A rövid idő ellenére is számos érdekes adatot, adalékot gyűjtöttek a település néprajzával, történetével kapcsolatosan. A csoportok által gyűjtött anyag a szolnoki Damjanich Múzeum adattárában kerül elhelyezésre.

A táborba meghívott előadók közül dr. Tárnoki Judit régész (DJM, Szolnok) *Elmúlt korok üzenete* címmel mutatta be Kőtelek régészeti emlékeit. Dr. Szabó László néprajzkutató (DJM, Szolnok) *A történelmi kutatás alapismeretei*, *A néprajzi gyűjtés módszertana* című előadása alapozta meg, készítette elő az egyes kutatócsoportok gyűjtőmunkáját. A települést, illetve annak történetét Boros Imre, a kőtelki általános iskola igazgatója, jeles helytörténelmi kutató mutatta be a megye különböző részeiről érkezett diákoknak. Zsolnay László művé-

szettörténész (DJM, Szolnok), a megyei művészettörténeti kutatásokról tartott élvezetes előadást. Kaposvári Gyula, nyugalmazott megyei múzeumigazgató pedig a Kőtelek környéki mondákrol beszélt az érdeklődő jelenlévőknek.

A honismereti tábor résztvevői a megyében folyó tudományos és helytörténeti kutatások mellett megismerkedhettek egyéb múzeumi tevékenységekkel is, így például a kiállítások előkészítésével, valamint a restaurálás alapjaival. Ez utóbbit Horváth Mária restaurátor (DJM, Szolnok) vezetésével maguk is kipróbálhatták, amikor az iskola kis házi kiállításának tárgyait tisztították, konzerválták.

Az előadások, valamint a néprajzi gyűjtés mellett népművészeti foglalkozásokon közelebből tanulmányozhatták a kosárfonást, valamint a szalmafonást. E két tevékenység jelentős volt a Tisza mentén, számosan éltek belőle. Így volt ez Kőtelken is, ahol még a század elején is többen foglalkoztak vele. Az esti szabadidős programot a közös éneklés mellett táncház is színesítette.

Az 1997. évi megyei honismereti tábor szervezéséhez, létrejöttéhez a szervezők igen sok, értékes segítséget kaptak Boros Imre igazgató úrtól, akinek gondos előkészítő munkája nélkül a tábor nem valósulhatott volna meg. A tervezett program lebonyolításához – az Egyesület szűkös anyagi lehetőségei miatt – különböző pályázatokon szereztünk pénzt, így anyagi támogatást kaptunk a Honismereti Szövetségtől, a Gyermekek és Ifjúsági Alapprogram Tanácsától, a Művészeti és Szabadművelődési Alapítványtól és a Pro Renovanda Cultura Hungariae „Karácsony Sándor emlékére” Szakalapítványtól. Az így nyert összegek, illetve a kötelki önkormányzat, és az általános iskola tette lehetővé, hogy a tábor lakói szinte térítésmentesen vehettek részt az egyhetes programban.

A sikeresnek mondható tábor után valamennyi résztvevő – szervezők, csoportvezetők, diákok – úgy búcsúzott, hogy a megkezdett munkát folytatja, s a következő esztendőben ismét találkozik – a tervek szerint – a szomszédos településen, Nagykörűben.

Dr. Nagy Molnár Miklós

Egy múzeumigazgató emlékére

Dr. Sági Károly

Veszprémben 1997. február 2-án elhunyt *dr. Sági Károly*, a keszthelyi Balaton Múzeum volt igazgatója, a régészet, muzeológia elismert tudósa, aki már csak nagybetegen, végzetesen megkésve vehette át a Keszthely díszpolgára kitüntetést. Kései gesztus volt tehát e tisztelgés, bár az önkormányzat e lépése talán így is fénybe vonta életének utolsó heteit.

Dr. Sági Károly 1919. július 7-én született a Somogy megyei Fonó községben, ahol édesapja a Magyar Kegyes Tanítórend gazdaságát vezette. Innen került Balatonöszödre, majd 1927-ben Balatonakaliba. A gyermek Sági Károly többször megfordult Siófokon, ahol egyik nagyapja, Bárány Gusztáv a híres Fogas vendéglő bérleje volt. Itt kezdett ismerkedni a Balatonmellékével és annak lakóival. A táj szinte kínálta az érdekességeket a régészet felé forduló számára. Jó segítség volt ebben *Laczkó Dezső*, a veszprémi múzeum tudós igazgatója, a Sági familia barátja. Látogatásainak döntő szerepe volt abban, hogy Sági a régészetet választotta „életpályájának”.

Az ifjú Sági Károly középiskoláit 1937-ben Veszprémben a piarista gimnáziumban végezte és az elkövetkező tanévben már a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára nyert felvétel. Oly neves professzorok előadásait hallgatta, mint *Alföldy András*, *Tompai Ferenc*, *Nagy Lajos*, *Cholnoky Jenő*. Kutatásainak első összegzése 1943-ban jelent meg az Archeológiai Értesítőben, *Császárkori tumulusok Pannóniában* címmel.

1948-ban vonult nyugalomba a Balatoni Múzeum igazgatója Darnay Dornay Béla, akit e poszton Sági Károly követett. Fő feladatának tekintette, hogy az akkor még üres múzeumot

– amelynek anyagát a háború alatt Zalaegerszezen szétbombázták – megtöltse értékes tárgyakkal. Konok elszántsággal látott neki a feltárásoknak. Neki köszönhető a Balatoni Múzeum háború utáni anyagának összegyűjtése. Egyik elindítója volt a *Magyarország régészeti topográfiája* című könyvsorozatnak. Az 1966-ban megjelent első kötetének Bakay Kornél, Kalicz Nándor szerzőtársak mellett még szerkesztője is, a második kötetnek társszerzője volt. Helytörténeti munkássága elvülhetetlen. A millenniumra megjelent Bontz József Keszthely város monográfiája óta a Koppány–Péczely–Sági szerző-triumvirátus *Keszthely* könyve mind a mai napig a kutatók, helytörténészek bibliája. A Keszthely–Hévíz között elhelyezkedő Dobogó régészeti ásásainak összegzését az Akadémiai Kiadó jelentette meg német nyelven. Fő kutatási területe azonban Fenékpusztza, a fenékpusztai római város: Valcum. Az ásás, a kutatás, a feltárt dolgok összegzése, publikálása volt tudósi ars poeticája. S amikor munkás erejének teljében 1979-ben érthetetlen módon nyugdíjba küldték, töretlen kedvvel tovább dolgozott – 1981-től kezdődően megszervezte a Tapolcai Városi Múzeum elődjét, a Pedagógiai Gyűjteményt. Egyik vezetője volt a tapolcai templomdombon, valamint Hegyesden végzett ásásoknak. Megismerhetjük-e valaha is a hegyesdi cserepek Krisztus-monogramjának történetét, a kőrös-szarcsevoi leletekről vallott teljes koncepcióját? A Szántópusztai Tudományos Bizottság tagjaként teljes aktivitással fordult Somogy felé. 1983-ban jelent meg *Szántópusztza története a magyar államalapításig* címmel a SIOTOUR kiadásában. A Somogy megyei községmonográfiák: *Boglárlelle*, 1988; *Szemes*; *Szárszó*; *Kőröshegy* 1990; *Balatonöszöd évszázadai*; *Marcali története* 1991; *Költse monográfia* 1996 című kötetek régészeti tanulmányait, valamint a *Siófok*-monográfia (1989) régészeti fejezetét is ő írta, majd számtalan tudományos dolgozatot jelentetett meg. Élete végéig még az 1993-ban elindított Hévíz folyóirat szerzői gárdájához is tartozott.

Egy keszthelyi irodalmi esten beszélgettem vele és vallotta: – „a muzeológia polihisztort kíván: nem elég régésznek lenni, valahol s egyidőben történésznek, néprajzosnak és művészettörténésznek is kell lennünk!”

1996 tavaszán Veszprémbe költözött. Elment a szeretett városból, ahol annyi örömteli napban, munkában, és annyi meg nem értésben, megaláztatásban volt része. Sajnálta elhagyni Keszthelyt, de új tervei már a „királynék városába” hívták. A betegsége azonban nem kegyelmezett, hiába volt a leggondosabb ápolás, feleségének, gyermekeinek féltő gondoskodása, szeretete.

Dr. Sági Károly – Vajkai Aurél és Zákonyi Ferenc mellett – a Balaton-régió meghatározó egyénisége volt, hiánya éppen ezért szinte pótolhatatlan. Nemcsak jellegzetesen szikár alakja, kristálytisztasága, de tanácsai is hiányozni fognak mindannyiunknak.

Matyikó Sebestyén József

